

Den osynliga kroken

BOKANMÄLAN

Vad kan pirater lära oss om ekonomi? En hel del – menar Peter T Leeson, professor vid George Mason University. Hans *The Invisible Hook: The Hidden Economics of Pirates* är en originell kombination av sjörövarhistoria och populärvetenskaplig nationalekonomi.

Perioden 1716–26 kan betraktas som något av en guldålder för de klassiska piraterna. Relativt trovärdiga källor talar för att 1 000–3 000 pirater hemsökte Karibiska havet, Atlanten och Indiska oceanen under denna period. Trots att upplysningen stod för dörren råder det

ingen tvekan om att det dåtida civila samhället i stor utsträckning kännetecknades av ojämlikhet och förtryck. Enligt Leeson präglades däremot livet ombord på piratskeppen något överraskande av jämlikhet och långtgående maktindelning. Hur kunde sådana demokratiska institutioner uppstå i den bokstavligen laglösa miljö piratskeppen utgjorde – mer än 50 år innan den konstitutionella demokratin fick sitt genombrott i USA?

Piraterna var självfallet inte mer moraliskt sinnade än några andra sjöfarare. Det var i stället just avsaknaden av formella regler, kombinerad med piraternas individuella strävan att maximera sin egen vinst, som gjorde det rationellt för dem att samarbeta. Författaren kallar denna mekanism ”den osynliga kroken”

Peter T Leeson:
*The Invisible Hook:
The Hidden Economics
of Pirates*, Princeton
University Press,
2009, 271 sidor,
ISBN 978-0-691-
13747-6.

– piraternas motsvarighet till Adam Smiths osynliga hand.

Peter Leeson är en företrädare för den österrikiska nationalekonomiska skolan. Ett av denna skolas utmärkande drag är den starka tron på den fria marknadens förmåga att överbygga informationsproblem och därigenom vara den mest effektiva ”organisationsformen” av samhällsekonomin. Hayek beskriver t ex i sin klassiska artikel *The Use of Knowledge in Society* (Hayek 1945) hur individer med begränsad information tack vare prismekanismen agerar som om de hade fullständig information om marknadens förutsättningar. På ett liknande sätt ledde den osynliga kroken piraterna till att eftersträva den organisationsform varigenom de bäst kunde bedriva ett så effektivt ”plundringsföretag” som möjligt. Piraterna blev tvungna att samarbeta för att nå framgång, men det var deras individuella vinstintresse som ledde dem att göra det. Demokratin och maktindelning uppstod med andra ord ”spontan”.

Varför var demokrati det mest effektiva styrelseskicket när det gällde att maximera vinsten? För att nå framgång i strid fordras att en auktoritär makt kan fatta snabba, militäriska beslut. Det krävdes således att kaptenen hade fullständig makt över skeppet i strid. Å andra sidan var man ense om att denna makt på något sätt måste hållas tillbaka. Eftersom många pirater hade flytt från reguljära fartyg just på grund av att de behandlats illa av sadistiska kapteners ville man till varje pris undvika att den nye kaptenen fick för stor makt att utnyttja och trakassera sin besättning. I en sådan situation skulle det vara omöjligt att samarbeta och därmed också omöjligt att maximera vinsten. Lösningen på problemet blev att hålla demokratiska val där kaptenen röstades fram bland besättningen. Om denne misskötte sig kunde han avsättas och ersättas med en

annan. För att ytterligare förhindra rovgiriga kapteners delades makten mellan kaptenen och kvartersmästaren, där den senare hade befälet för all icke-taktisk verksamhet.

Relationen mellan befäl och besättning, såväl som den enskilde piratens förhållningsregler, sammanfattades i en sorts ”grundlag”. Valdokumenterade källor visar intressant nog att beslut rörande denna grundlag krävde en *enhällig* besättning. Även detta kan förklaras som ett resultat av ekonomisk rationalitet. Enligt Buchanan och Tullock (1962) finns två typer av kostnader förknippade med politiskt styre: kostnader för att fatta kollektiva beslut samt ”externa kostnader”, dvs kostnader för dem som motsätter sig det faktiska resultatet av det kollektiva beslutsfattandet. Graden av medbestämmande avgörs som en avvägning mellan dessa två kostnader. I piraternas fall var de externa kostnaderna avsevärda: de regler man beslutade om skulle i mycket stor utsträckning komma att påverka de enskilda piraternas liv ombord på skeppet. Man var därför benägen att undvika att tvingas leva under en oönskad grundlag. I kombination med dödsstraff för piratverksamhet skapade risken för att åsidosatta pirater skulle frestas att gå bakom ryggen på sin besättning dessutom starka incitament att undvika att göra vissa besättningsmedlemmar alltför missnöjda.

Valet att överhuvudtaget bli pirat kan förklaras på ett liknande sätt. Lönen på de konventionella handelsskeppen var ofta usel. Även om sannolikheten att erövra en större skatt som pirat var relativt låg, var ändå den *förväntade vinsten* av att bli pirat stor. Detta kan jämföras med Gary Beckers (1968) revolutionerande analys av brott som rationell nyttomaximering från brottslingarnas sida. Självfallet förekom det även att tillfångatagna besättningsmän från

handelsflottan tvingades att bli pirater, men detta var ett undantag snarare än en regel – den förväntade nyttan av pirater som i strid snarast hade incitament att bidra till en förlust var naturligtvis inte speciellt stor.

Även bakom användandet av piraternas kanske mest stereotypa kännetecken – piratflaggan – finns en ekonomisk förklaring – signalering. En av de största kostnaderna förknippad med sjöröveri bestod i att med våld nedkämpa de handelsfartyg som inte frivilligt valde att ge upp lasten. Därför gällde det att snabbt signalera att motstånd var lönlöst. Det var nämligen inte bara pirater som kunde ha intresse av att attackera handelskepp – rivaliserande länders kustbevakningsfartyg drog sig inte för att attackera sina fienders handelskepp. Eftersom dessa kustbevakningsfartyg emellertid inte var lika tungt beväpnade som många piratskepp kunde det ofta vara rationellt att försöka kämpa emot. Genom att hissa Jolly Roger kunde piraterna snabbt signalera att det vore bäst att ge upp. Man var även noga med att etablera ett rykte om sig själva som resonliga gentemot besättningar som inte bjöd på motstånd.

En av huvudteserna Leeson driver är att det egentligen inte var något speciellt med piraterna – de var varken mer eller mindre moraliska, demokratiska eller upplysta än andra samtida människor. Deras beteende – och de myter de skapat – var blott ett resultat av ekonomiska incitament. Varför är då piraterna intressanta i dag? Leeson menar att piraterna fortfarande är relevanta av den anledningen att de utgör ett utmärkt exempel på att man kan ha styrande utan ”styrsystem”. Detta beskrivs kanske bäst av skillnaden mellan de engelska termerna ”governance” och ”government”. Här kan man dock invända att piraterna ge-

nom sin ”grundlag” faktiskt upprättade ett sorts styrsystem. För österrikiska ekonomer ligger det emellertid förmodligen en stor skillnad i *ex ante* överenskomna styrsystem såsom piraternas grundlag och *ex post* överenskomna lagar av det slag som förekommer i en egentlig stat.

Tyder inte det faktum att piraterna ägnade sig åt en så destruktiv syssla som att stjäla från andra människor på att den osynliga kroken i stort ledde till negativa resultat? Leeson argumenterar för att piraterna faktiskt också förde med sig en hel del gott. Ett exempel på detta är likabehandling av olika etniciteter, där man låg långt före sin tid. Även i detta fall handlade det om att de individuella piraterna främst var intresserade av att maximera sin egen vinst – de onödiga kostnaderna förknippade med att diskriminera gjorde det rationellt att eftersträva samma rättigheter för alla etniciteter.

The Invisible Hook innehåller kanske inte några direkt revolutionerande idéer. Boken skiljer sig däremot från andra populärekonomiska böcker genom att inte bara tillämpa ekonomiska teorier om hur incitament påverkar människors handlande, utan även erbjuda intressant läsning om några av de mest mytomspunna brottslingarna i historien.

Daniel Hedblom

Doktorand, Nationalekonomiska institutionen, Stockholms universitet

REFERENSER

- Becker, G (1968), ”Crime and Punishment: An Economic Approach”, *Journal of Political Economy*, vol 76, s 169-217.
- Buchanan, J och G Tullock (1962), *The Calculus of Consent*, University of Michigan Press, Ann Arbor.
- Hayek, F A (1945), ”The Use of Knowledge in Society”, *American Economic Review*, vol 35, s 519-530.